

УДК 378.14:796

ОНОПРІЄНКО Ольга Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
фізичного виховання
e-mail: chentukova@ukr.net;

ОНОПРІЄНКО Олександр Васильович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
фізичного виховання та здоров'я людини;

ВИННИК Валентин Дмитрович,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри фізичного виховання та здоров'я людини,
Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького
e-mail: wwd05021973@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ БАЗОВИХ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Актуальність полягає у розробці діагностичної системи, яка б виступила об'єктивним індикатором сформованості відповідних рівнів базових професійних компетентностей випускника вищого навчального закладу за названою вище спеціальністю. Завдання: добір оптимальних діагностичних методів дослідження; збір інформації за допомогою діагностичних методик; кількісна та якісна обробка результатів. За зведеними результатами педагогічного експерименту встановлено, що по кожній із базових компетентностей відповідно до їхнього нормативного рівня сформованості належить найбільша кількість студентів, а відповідно до креативного – найменша. Цей факт підтверджує необхідність розробки та впровадження в освітній процес вищих навчальних

закладів організаційних основ компетентного підходу, а в ході його реалізації забезпечення професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури адекватними педагогічними умовами формування базових професійних компетентностей і відповідним технолого-методичним ресурсом у процесі вивчення фахових дисциплін.

Ключові слова: діагностика; компетентності; методики; рівні сформованості; майбутній вчитель; фізична культура; аналіз.

Постановка проблеми. Щоб з'ясувати стан сформованості базових професійних компетентностей у майбутніх учителів фізичної культури, ми здійснили педагогічну діагностику наявного рівня сформованості досліджуваної якості в студентів, які навчались у традиційних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При цьому доводиться констатувати, що в Україні в змісті нормативних документів досі немає спеціально розроблених стандартизованих діагностичних процедур щодо встановлення рівня сформованості професійної компетентності випускника ВНЗ зі спеціальності «Вчитель фізичної культури» на жодному із щаблів його різнорівневої підготовки. Тому необхідно започаткувати розробку такої діагностичної системи, яка б виступила об'єктивним індикатором сформованості відповідних рівнів базових професійних компетентностей випускника вищого навчального закладу за названою вище спеціальністю.

Обираючи методики діагностичних процедур, ми дотримувалися стандартизованих вимог щодо їхньої валідності, надійності, інформативності, доступності у використанні, можливості фронтального застосування та відносної простоти обробки емпіричних даних.

Для вивчення стану сформованості базових професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури нами було розроблено діагностичну програму, яка відповідала таким вимогам: економності, доступності, надійності, інформативності, наочності.

Постановка мети й завдань – дослідження рівнів сформованості базових професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури.

Завдання:

- 1) добір оптимальних діагностичних методів дослідження;
- 2) збір інформації за допомогою діагностичних методик;
- 3) кількісна та якісна обробка результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення коефіцієнта повноти сформованості кожної базової професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури, ми скористалися традиційною формулою статистичної обробки даних:

$$K = \frac{\sum n_i}{n} = \frac{n_1 + n_2 + n_n}{n}, \quad (1)$$

у якій K – коефіцієнт повноти сформованості базових компетентностей; n – кількість показників, що характеризують компетентність; n_i – кількість освоєних студентом показників; Σ – знак підсумовування варіантів.

Цифрові значення показників відповідають певному рівню сформованості конкретної компетентності: $K \leq 0,5$ – інтуїтивний рівень; $0,5 < K \leq 0,7$ – нормативний рівень; $0,7 < K \leq 0,9$ – активний рівень; $0,9 < K$ – креативний рівень.

Для тих самих показників компетентностей, рівень сформованості яких не можна визначити однозначно – чи вони є, чи їх немає, ми скористалися іншим методом статистичної обробки даних. Її суть полягає в тому, що рівень сформованості показників, які становлять ту або іншу компетентність, оцінювався за п'ятибальною шкалою. З метою обчислення коефіцієнта повноти сформованості компетентностей ми скористалися такою формулою:

$$K = \frac{\sum m_i}{nt} = \frac{m_1 + m_2 + m_n}{nt}, \quad (2)$$

у якій K – коефіцієнт повноти сформованості компетентності; Σ – знак суми варіантів; m_i – кількість балів, що відповідають ступеню сформованості показника; m – кількість балів, відповідних найвищому показникові (тобто – 5); n – кількість показників, які характеризують компетентність.

Так само, як і в попередній формулі, цифрові значення показників відповідали певному рівню сформованості конкретної компетентності: $K \leq 0,5$ – інтуїтивний рівень; $0,5 < K \leq 0,7$ – нормативний рівень; $0,7 < K \leq 0,9$ – активний рівень; $0,9 < K$ – креативний рівень.

Щоб з'ясувати рівень сформованості предметно-теоретичної компетентності студентів спеціальності “Фізичне виховання”, ми проаналізували результати екзаменаційних сесій, на які згідно з навчальним планом винесено дисципліни загально-професійного та професійно-орієнтованого циклів. До розгляду бралися дані по стаціонарах відповідних спеціальностей [1–4].

Середні показники підготовленості подано в табл. 1.

Таблиця 1

Оцінка
теоретичної підготовленості студентів

Цикли	Перелік навчальних дисциплін	Середня оцінка з кожної дисципліни	Середня оцінка
Загально-професійних дисциплін	Організація й управління в сфері фізичної культури	3,98	3,73
	Фізична реабілітація	4,01	
	Теорія і методика фізичного виховання	3,9	
Професійно-зорієнтованих дисциплін	Теорія й методика гімнастики	3,98	4,02
	Теорія й методика спортивних ігор	4,02	
	Теорія і методика легкої атлетики	4,07	

Як показують дані таблиці 1, найнижчий рівень знань студенти мають із циклу загально-професійних дисциплін (3,73 бали), дещо вищий із циклу професійно-зорієнтованих дисциплін (4,02 бали). Низька середня оцінка рівня підготовленості студентів із циклу загально-професійних дисциплін пояснюється складністю навчального матеріалу, трудностю точного запам'ятовування багатьох понять, термінів і фактів цих галузей знань.

Якщо середній бал у межах оцінок 2, 3, 4 і 5 співвіднести з рівнями сформованості базових професійних компетентностей (інтуїтивний, нормативний, активний і креативний), то за наведеними даними загальний рівень сформованості предметно-теоретичної компетентності студентів є активним. Це означає, що вони, за умови творчого використання цих знань, мають значні резерви для досягнення креативного рівня сформованості предметно-теоретичної компетентності. Однак такий узагальнений показник не дає змоги об'єктивно визначити реальний рівень її сформованості. У зв'язку з цим нами проведено тестування рівня володіння студентами теоретичними знаннями з фахових дисциплін [1–3; 5]. До перевірочних тестових комплексних контрольних робіт увійшли базові (найвагоміші) елементи знань, кількість яких залежала від кредитного обсягу конкретної фахової дисципліни. За наслідками діагностичних процедур отримано узагальнені результати, які дали змогу розподілити студентів за рівнями сформованості предметно-теоретичної компетентності (див. табл. 2).

Після обробки результатів тестування було встановлено, що найбільша кількість студентів (38%) має нормативний рівень сформованості предметно-теоретичної компетентності.

Ці дані не збігаються з результатами попередньої оцінки теоретичної підготовленості студентів.

Щоб визначити рівень сформованості інформаційно-дослідницької компетентності, необхідно було з'ясувати перевагу студентів щодо вибору джерел і способів засвоєння, реально нагромаджений обсяг інформації в студентів, а також їхню здатність ефективно використовувати її в науково-дослідницькій роботі.

Таблиця 2

**Розподіл студентів
за рівнями сформованості предметно-теоретичної компетентності**

Рівні	Кількість студентів (у %)
інтуїтивний	28
нормативний	38
активний	22
креативний	12

Для того, щоб з'ясувати переваги студентів щодо вибору джерел інформації, нами проведено анкетування, результати якого представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Переваги студентів щодо вибору джерел інформації

Джерела інформації			
Від педагогів та однокурсників (кількість студентів у %)	З Інтернету (кількість студентів у %)	З літератури (кількість студентів у %)	Самоспостереження (кількість студентів у %)
27	12	24	37

На основі отриманих даних рейтингового опитування й бесід з'ясовано, що 37% учасників експерименту вважає найважливішим джерелом отримання професійної інформації самоспостереження. Найменша кількість студентів (лише 12%) найважливішим джерелом отримання професійної інформації визнає Інтернет. Такий розподіл респондентів дає підстави для припущення про необхідність змін у підходах до нормативно-регулятивних механізмів інформаційного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Для того, щоб установити рівні сформованості інформаційно-дослідницької компетентності студентів-випускників нами проведено діагностичну процедуру тестування рівня володіння студентами методикою виконання наукових робіт. Узагальнені результати тестування подано в таблиці 4.

Таблиця 4

**Розподіл студентів
за рівнями сформованості інформаційно-дослідницької компетентності**

Рівні	Кількість студентів (у %)
інтуїтивний	46
нормативний	32
активний	18
креативний	4

Як видно з таблиці, найбільша кількість студентів (46 %) має найнижчий (інтуїтивний) рівень сформованості інформаційно-дослідницької компетентності. Це підтверджує достовірність висунутої вище суперечності, а також необхідність докорінного перегляду наукової складової у викладанні фахових дисциплін і пошуку шляхів активізації науково-дослідницької діяльності студентів.

Щоб з'ясувати стан сформованості методичної компетентності в майбутніх учителів фізичної культури, нами було досліджено процес створення студентами конспекту уроку

фізичної культури, який сприяє включенню фактора спортивно-педагогічної імпровізації (вміння водночас побачити смисл і мету заняття, драматургію уроку й різні варіанти її розвитку), володіння елементами педагогічної майстерності.

Результати експерименту фіксувалися на бланках оцінки за 5-ти бальною шкалою: високий рівень оцінки (бали від 5 до 4), середній рівень (бали від 4 до 3), низький рівень (бали нижче 2). Узагальнені результати наведені в таблиці 5.

Таблиця 5.

**Розподіл студентів
за рівнями сформованості методичної компетентності**

Рівні	Кількість студентів (у %)
інтуїтивний	38
нормативний	42
активний	20
креативний	–

На високому (креативному) рівні не виявилось жодного студента, на активному – 20% студентів, нормативний рівень відповідно виявився в 42% студентів, інтуїтивний – 38% студентів. Характерним для діагностованих є відсутність креативності й рефлексивності, що свідчить про невідповідність студентів до виявлення оригінальних, нових підходів у розв'язанні методичних проблем уроку фізичної культури. Це засвідчує необхідність оновлення та покращення навчально-методичного забезпечення циклу професійно-орієнтованих дисциплін, зокрема, активного використання під час їх викладання квазіпрофесійних тренінгів, суть яких полягає в створенні спеціальних умов для активної суб'єктності студента, його професійного мислення, набуття таких умінь і навичок, які адекватно відображають найістотніші риси майбутньої професійної діяльності.

Для того, щоб з'ясувати реальний рівень сформованості рухової компетентності студентів-випускників, ми скористалися діагностичною процедурою тестування, яка передбачала оцінку знань студентів із теорії й методики розвитку рухових якостей школярів

Оцінювання знань студентів із теорії й методики розвитку рухових якостей школярів відбувалося на основі визначення якості засвоєння студентами знань. Одиницею оцінки кількості засвоєних знань слугувала рейтингова система балів (від 0 до 35 балів за кожне завдання, які в сумі мали скласти відповідний рейтинг), які присвоювалися студентам за наслідками розв'язання ними тестів. Нами було визначено коефіцієнт засвоєння знань як відношення реально засвоєної студентами сукупності знань до тих знань, які закладено в програмі з теорії й методики фізичного виховання за формулою:

$$K_{\alpha} = \frac{N_1}{N_2}, \quad (3)$$

де K_{α} – коефіцієнт засвоєння знань, N_1 – кількість засвоєних знань, N_2 – сукупність знань, які необхідно було засвоїти студентам за програмою.

Якщо знання засвоєні в повному обсязі, то $K_{\alpha}=1$, а якщо знання не засвоєні, то $K_{\alpha}=0$. За умов недостатнього засвоєння знань значення коефіцієнта лежить у межах $0 < K_{\alpha} < 1$; $K_{\alpha} > 0,7$ і є оптимальним значенням. $0,5 < K_{\alpha} < 0,7$ – допустиме значення; $0,4 < K_{\alpha} < 0,49$ – критичне значення.

Аналіз результатів діагностичного зрізу дав змогу визначити середнє значення коефіцієнта засвоєння знань студентів із теорії й методики розвитку рухових якостей школярів (K_{α}) – 0,412. Відсоток студентів з оптимальним значенням коефіцієнта засвоєння знань ($K_{\alpha} > 0,7$) становив лише 34%. У переважній більшості студентів (66%) значення коефіцієнта засвоєння цих знань лежало в межах $0,4 < K_{\alpha} < 0,49$.

Відповідно до цих результатів було визначено рівні сформованості рухової компетентності студентів (табл. 6.).

**Розподіл студентів
за рівнями сформованості рухової компетентності**

Рівні	Кількість студентів (у %)
інтуїтивний	28
нормативний	32
активний	28
креативний	12

Найнижчий, інтуїтивний рівень сформованості рухової компетентності характеризувався здатністю студентів відрізнити елементи знань від аналогів. До цього рівня було зараховано 28% студентів.

Нормативний рівень позначався здатністю студентів утримувати в пам'яті певну сукупність знань із теорії й методики розвитку рухових якостей школярів, володіти термінологією й добирати відповідну методику. До цього рівня було зараховано 32% студентів.

Активний рівень сформованості рухової компетентності характеризувався здатністю студентів до активного використання міцно засвоєних теоретичних знань у розробці алгоритмів рухових дій школярів. До цього рівня було зараховано 28% студентів.

Найвищий, креативний рівень рухової компетентності характеризував спроможність студентів творчо застосувати міцно засвоєну сукупність спеціальних знань у розв'язанні професійних завдань розвитку рухових якостей школярів. До цього рівня було зараховано лише 12 % студентів.

Таким чином, результати діагностичного зрізу щодо сформованості рівня рухової компетентності студентів за умов традиційного навчання показують, що є потреба покращити якість знань майбутніх учителів фізичної культури з відповідного блоку навчальної програми теорії й методики фізичного виховання шляхом забезпечення ефективними педагогічними умовами.

Для того, щоб з'ясувати рівні сформованості творчої компетентності майбутніх учителів фізичної культури, ми скористалися завданнями, які мали проблемний характер. Тобто алгоритм їх розв'язання був невідомим і не міг бути знайдений шляхом перетворення відомих методик розвитку рухових якостей школярів. У цих завданнях не було готових еталонів, тому якість їх виконання студентами могли оцінити лише компетентні експерти.

Основою визначення коефіцієнта повноти сформованості творчої компетентності ми обрали 5-ти бальну шкалу оцінки гностичних, організаторських, конструктивних, проєктувальних, комунікативних та інноваційних умінь: 0 балів – уміння не виявляються зовсім; 1 бал – уміння виражені слабо; 2 бали – творчий характер умінь виражений нечітко й виявляється в діяльності зрідка; 3 бали – творчий характер умінь недостатньо виражений і виявляється непостійно; 4 бали – творчий характер умінь достатньо виражений і виявляється постійно; 5 – творчий характер умінь стійкий і яскраво виражений.

За результатами наведеної діагностичної процедури отримано емпіричні дані, які показано в таблиці 7.

Як видно з таблиці 7, із загальної кількості задіяних під час дослідження студентів майже половину (46%) зараховано до нормативного рівня й майже третину (33%) – до інтуїтивного рівня сформованості творчої компетентності. Лише незначна кількість студентів відповідає активному (16%) і креативному (5%) рівням сформованості цієї компетентності. Це дає підстави стверджувати, що розвитку творчості майбутніх учителів фізичної культури за умов традиційного навчання приділяється недостатня увага. Отже, формування творчої компетентності майбутніх учителів фізичної культури вимагає нового наповнення змісту навчально-виховного процесу під час викладання фахових дисциплін і створення відповідних умов для їх творчого зростання.

Розподіл студентів
за рівнями сформованості творчої компетентності

Рівні	Кількість студентів (у %)
інтуїтивний	33
нормативний	46
активний	16
креативний	5

Для того, щоб зробити узагальнений висновок щодо педагогічної діагностики сформованості базових професійних компетентностей у студентів, зведені дані розподілу студентів за рівнями сформованості по кожній із них ми представили в таблиці 8.

Таблиця 8.

**Зведені дані розподілу студентів
за рівнями сформованості базових професійних компетентностей (у %)**

Базові компетентності	Рівні			
	інтуїтивний	нормативний	активний	креативний
предметно-теоретична	28	38	22	12
інформаційно-дослідницька	46	32	18	4
методична	38	42	20	–
рухова	28	32	28	12
творча	33	46	16	5

Висновки. Зіставлення даних таблиці показує, що по кожній із базових компетентностей відповідно до їх нормативного рівня належить найбільша кількість студентів, а відповідно до креативного – найменша. Це означає, що на ринок праці потрапить незначна кількість висококваліфікованих фахівців, що позначиться й на якості навчально-виховного процесу в школі.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо у реалізації забезпечення професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури адекватними педагогічними умовами формування базових професійних компетентностей і відповідним технологічно-методичним ресурсом у процесі вивчення фахових дисциплін.

Список використаної літератури

1. Ляшук Р.П. Гімнастика (навчальний посібник у двох частинах) / Р. П. Ляшук, А. В. Огністий. – Тернопіль: ТДПУ, 2000. – Ч.1. – 164 с.
2. Ляшук Р.П. Гімнастика (навчальний посібник у двох частинах) / Р. П. Ляшук, А. В. Огністий. – Тернопіль: ТДПУ, 2001. – Ч.2. – 214 с.
3. Папуша В. Г. Теорія і методика фізичного виховання. Тестові завдання / В. Г. Папуша, Б. М. Шиян. – Тернопіль : Збруч, 2002. – 135 с.
4. Спортивні і рухливі ігри та методика викладання (Тестові завдання) / [Кічук С. Ф., Авраменко В. Г., Лобанков В. С., Гавралов Ю. Л.]; під заг. ред. С. Ф. Кічука. – Тернопіль, ТДПУ, 2003. – 80 с.
5. Тести з теорії і методики фізичного виховання : метод рекомендації / [упоряд. О. В. Онопрієнко]. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 18 с.

References

1. Lyashchuk, R.P., Ognisty, A.V. (2000). *Gymnastics (textbook in two parts)*. Ternopil: TDPU, Part 1. (in Ukr.).
2. Lyashchuk, R.P., Ognisty, A.V. (2001). *Gymnastics (textbook in two parts)*. Ternopil: TDPU, Part 2. (in Ukr.).
3. Papusha, V.G., Shiyani, B.M. (2002). *Theory and methods of physical education. Tests*. Ternopil: Zbruch. (in Ukr.).
4. Kichuk, S.F., Avramenko, V.G., Lobankov, V.S., Havralov, Y.L. (2003). *Sports and outdoor games and methods of teaching (Tests)*. In S.F. Kichuk (Ed.). Ternopil, TDPU. (in Ukr.).
5. *Tests on the theory and methodology of physical education, guidance method* (2008). [Compilation. A.V. Onopriyenko]. Cherkasy, Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky Publishing Department. (in Ukr.).

ONOPRIYENKO Olga,

Ph.D., assistant professor of Department of physical education;
e-mail: chentukova@ukr.net

ONOPRIYENKO Alexander,

Ph.D., assistant professor of Department of physical education and human health;

VYNNYK Valentyn,

Ph.D., senior lecturer of Department of physical education and human health,
Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky
e-mail: wwd05021973@ukr.net

**PEDAGOGICAL DIAGNOSTICS OF LEVELS OF BASIC PROFESSIONAL
COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE**

***Abstract.** The urgency is to develop a diagnostic system that acted as an objective indicator of formation of appropriate levels of basic professional competences a graduate student at the above field. To find out the condition of formation of basic professional competence of future teachers of physical culture, we realized pedagogical diagnostics existing level of formation in the study as students trained in traditional terms. However it must be noted that in Ukraine in the content of regulations is still no specially designed standardized diagnostic procedures to determine the level of formation of professional competence of graduates of the specialty "Teacher of Physical Education" at any of the stages of its multi-level training. It is therefore necessary to initiate the development of such a diagnostic system that acted as an objective indicator of formation of appropriate levels of basic professional competences a graduate student at the above field.*

This would help develop, improve and adjust the content of programs of academic disciplines, a variety of methods and technologies of training future teachers of physical training to implement the competence approach in education. When choosing methods of diagnostic procedures, we adhere to standardized requirements for their validity, reliability, informativeness, availability, use, application possibilities frontal and relative ease of processing empirical data. To study the formation of the state of basic professional competence of future teachers of physical culture, we have developed a diagnostic program that meets the following requirements: economy, availability, reliability, informativeness, clarity.

Objective: selection of optimal diagnostic methods of research; collecting information through diagnostic techniques; quantitative and qualitative processing results. For the consolidated results of pedagogical experiment found that for each of the basic competences according to their standard level of formation belongs to the largest number of students, and according to the creative – the smallest. This fact confirms the need to develop and implement the educational process of higher education institutional framework of competence approach and its implementation in the professional training of future teachers of physical training adequate pedagogical conditions of formation of basic professional competencies and relevant technological and methodological resource in the study of professional disciplines.

***Keywords:** diagnostics; expertise; procedures; levels of development; future teacher; physical education; analysis.*

*Одержано редакцією 11.10.2016
Прийнято до публікації 14.10.2016*